

Saša RADUNOVIĆ*, sasa.radunovic6@gmail.com

DRUŠTVENO-POLITIČKA DEŠAVANJA U SFRJ UOČI IZGLASAVANJA USTAVA 1974. GODINE

ABSTRACT: *By adopting the Constitution in 1974, the SFRY remained de jure a federal state, but de facto became confederal, with a significantly weakened federal center and the removal of the majority of its functions from the jurisdiction of the central authority, delegating them to the level of the republics, and to a slightly lesser extent, the provinces, thereby significantly altering the nature of the state in terms of its form political and economic system. This paper highlights the socio-political framework that preceded the voting on the Constitution.*

KEYWORDS: *Constitution 1974, SFRY, social circumstances, politics.*

Uvod

Posljednji Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, izglasan 21. februara 1974. godine, predstavljao je kontinuitet amandmana 1967, 1968. i 1971. godine na Ustav iz 1963. i uvažavanje unutrašnjih društveno-političkih događaja krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. vijeka.

Mada su temelji tadašnjeg jednpartijskog sistema: samoupravljanje, federalizam, društvena svojina i uloga Saveza komunista Jugoslavije nominalno ostali srž političkog i ekonomskog sistema, pomenuto ustavno rješenje je otežavalo funkcionisanje savezne države i približavalo je konfederalnom principu.

Izglasavanjem Ustava 1974, SFRJ je de jure ostala federativna država, a de fakto je postala konfederalna, sa znatno oslabljenim saveznim cen-

* Autor je urednik Nove Slobode / e-SPONA Berane. / The author is the editor of *Nova Sloboda/e-SPONA* in Berane.

trom, oduzimanjem najvećeg broja funkcija iz nadležnosti centralne vlasti i spuštanjem na nivo nadležnosti republika, a u nešto manjoj mjeri i pokrajina, čime je priroda države značajno izmijenjena u pogledu oblika političkog i ekonomskog sistema. **(1)** Ustavna rješenja, u najvećoj mjeri, sublimirala su unutrašnja društveno-politička kretanja s kraja 60-ih i početka 70-ih godina, čije je obilježje bila borba dvije političke tendencije: one koja je zagovarala dalje zadržavanje i jačanje centralne vlasti s jedne strane, a koju je personalizovao Aleksandar Ranković, dok je onu koja se zalagala za dalju liberalizaciju tadašnjeg sistema oličavao Edvard Kardelj. **(2)**

Usvajanju Ustava prethodili su značajni politički događaji, kako na spoljnom, tako i unutrašnjem planu. I dok je u spoljnoj politici SFRJ krunisala svoju politiku nesvrstavanja, pozicionirajući sebe i svoj uticaj znatno iznad realne snage, na unutrašnjoj političkoj sceni došlo je do niza dramatičnih promjena. Novim ustavom je trebalo da se odgovori na ekonomsku krizu, do koje je došlo sredinom šezdesetih. **(3)** Ustavom iz 1974. razvijen je koncept takozvane dogovorne ekonomije, koja je trebalo da pomogne prevazilaženju nedostataka tržišne i planske privrede, ali i da, istovremeno, odrazi nastojanje da ekonomija bude zasnovana na samoupravnim principima. **(4)** Ekonomska i kriza međurepubličkih, a potom i međunacionalnih odnosa na političkom planu, trebalo je da budu prevaziđene specifičnom reformom političkog sistema, koja je bila zasnovana na protivrječnim komponentama.

Velike, studentske demonstracije 1968. godine na kojima se prvi put čula poruka „Dole crvena buržoazija“ **(5)**, protesti i izlivi nacionalizma na području tadašnje SAP Kosovo iste godine **(6)** i tri godine kasnije Hrvatsko proljeće (MASPOK) **(7)**, kao i aktuelizovano pitanje nacionalnog izjašnjavanja dijela građana islamske vjere, predstavljali su otvorene probleme države i djelovali razarajuće na funkcionisanje višenacionalne federativne države kakva je bila SFRJ, natjeravši političku elitu da načini zaokret od relativno liberalnog socijalističkog sistema, demonstriranog u prvoj polovini 60-ih godina, ka rigidnom obračunavanju sa neistomišljenicima, što je bila odlika u drugoj polovini te decenije.

Političke okolnosti

U periodu nakon Brionskog plenuma, iz političkog života je uklonjen Aleksandar Ranković, kao i veliki broj njegovih saradnika, a godinu dana kasnije uslijedila je reorganizacija Udbe **(8)**, koja je federalizovana – svaka republika imala je svoju službu.

Usljed ostvarenih slabijih rezultata samoupravg procesa od očekivanih, sredinom 60-ih započela je privredna reforma, čiji su prvi efekti bili nagli porast cijena i nezaposlenosti, što je usložilo tešku političku situaciju.

Nezadovoljstvo statusom u SFRJ 1968. iskazali su i studenti albanske nacionalne manjine, koji su protestovali u Prištini. Oni su zahtijevali da i pokrajina dobije status republike. Snaga protesta je dovela do angažovanja jedinica JNA, nakon čega su i okončani (9). Nakon Drugog svjetskog rata, građani islamske vjere u SR Bosni i Hercegovini su se zalagali za priznanje statusa naroda, što je kulminiralo krajem 60-ih godina. Naime, 1968, sa sjednice CK SK BiH izdato je saopštenje u kojem je, pored ostalog, navedeno „da su Muslimani zaseban narod“. (10). Tri godine kasnije, ustavnim amandmanima je omogućeno da se na popisu stanovništva 1971. godine oni mogu, po prvi put, pisati kao „Musliman“, u nacionalnom smislu.

Da Ustav iz 1963. i ustavni amandmani 1967. i 1968. godine nijesu dali odgovor na krizu u državi, pokazalo je takozvano Hrvatsko proljeće ili Maspok već 1971. godine, u tadašnjoj SR Hrvatskoj. Pokret je uživao podršku studenata Zagrebačkog univerziteta, velikog dijela komunista, političkog vrha Hrvatske, ali i ustaške emigracije na Zapadu. (11) Započet je iskazivanjem nezadovoljstva raspodjelom nacionalnog dohotka ostvarenog turizmom u SR Hrvatskoj i izdvajanjem novca u Fond nerazvijenih republika i pokrajina, da bi usljed velike podrške javnosti, istakao i dodatne zahtjeve (12).

Matica hrvatska je objavila spisak zahtjeva kojim je traženo: da se Hrvatska definiše kao država hrvatskog naroda, da ima sopstveno predstavništvo u Ujedinjenim nacijama, da se osnuje Hrvatska nacionalna banka i uvede hrvatski novac, da hrvatski jezik bude jezik komandovanja u JNA, te da hrvatski regruti služe vojsku samo u Hrvatskoj. (13) Matica je odbacila i Novosadski dogovor, a pravopis srpskohrvatskog jezika je zamijenjen hrvatskim pravopisom. U decembru 1971. godine, kao najistaknutiji partijski i državni funkcioneri, Savka Dabčević Kučar - predsjednica CK SK Hrvatske, i Mika Tripalo - član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ, smijenjeni su sa funkcija, a čistke i hapšenja su nastavljani sa brojnim drugim podržavaocima Maspoka, nakon čega je pokret ugušen. (14) Ipak, tokom izrade Ustava 1974. godine, ustavopisci su prihvatili veliki broj zahtjeva formulisanih tokom Hrvatskog proljeća, pa je Ustav od savezne države stvorio federalno-konfederalizovanu.

Nakon gušenja Maspoka, pripadnici terorističke grupe, Hrvatskog revolucionarnog bratstva, njih 19, poznati kao Bugojanska grupa, u junu 1972. godine su ilegalno upali u Jugoslaviju da bi se, nekoliko dana kasnije, sukobili sa pripadnicima milicije, Vojne policije i jedinicama tadašnje Teritorijalne odbrane. Da li zato da bi umirilo nezadovoljstvo izazvano gušenjem Maspoka, ili što je za vladajuću političku elitu u SFRJ liberalniji vid socijalizma predstavljao veću opasnost od nacionalizma, samo godinu kasnije, sa čelnih funkcija u SR Srbiji uklonjeni su takozvani liberali koje su oličavali Marko

Nikezić - predsjednik CK SK Srbije i Latinka Perović - sekretarka CK SK Srbije (15). U znak solidarnosti sa njima, Koča Popović je podnio ostavku na sve funkcije i u potpunosti se povukao iz politike. (16) Čistka takozvanih „liberala“ nije se zaustavila samo na najistaknutijim ličnostima tadašnje političke elite u SR Srbiji, već se nastavila i na nižerangirane političke funkcionere, pa i na dio srpske inteligencije koja je iskazivala nezadovoljstvo položajem SR Srbije i Srba u SFRJ.

Zaključak

Pomenuti politički događaji, ali i drugi o kojima nije bilo riječi, doprinijeli su da Ustav 1974. godine bude takav kakav je izglasan i označi legalizaciju konfederalizacije SFRJ. Mada je Ustav 1974. godine od brojnih historičara označen kao „grobar Jugoslavije“, čini se da su ustavopisci njegovim sadržajem željeli da djelimično udovolje iskazanim zahtjevima republičkih partijskih elita, ali i da očuvaju ustavno deklarisanu, federativno-konfederalnu državu. Jer, imajući u vidu društveno-političke uslove koji su u tom periodu bili u SFRJ, od kojih su pomenuti neki, treba se zapitati: šta je ustavopiscima predstavljalo alternativu, odnosno kako su mogla izgledati ustavna rješenja drugačija od onih datih u usvojenom Ustavu 1974. godine, a da zadovolje, makar i minimalno, sve izraženije zahtjeve republičkih, partijskih oligarhija koje su zahtijevale što veću decentralizaciju države.

Saša RADUNOVIĆ

SOCIAL AND POLITICAL DEVELOPMENTS IN SFRY BEFORE THE VOTING ON THE CONSTITUTION IN 1974.

Summary

The last Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, adopted on February 21, 1974, represented a continuation of the amendments from 1967, 1968, and 1971 to the 1963 Constitution, taking into account the internal socio-political events of the late 1960s and early 1970s.

Although the foundations of the then one-party system—self-management, federalism, social ownership, and the role of the League of Communists of Yugoslavia—nominally remained the core of the political and economic system, the constitutional provisions made the functioning of the federal state more difficult and brought it closer to a confederal model. The aforementioned political events, as well

as others that were not discussed, contributed to the creation of the 1974 Constitution, which legalized the confederalization of the SFRY. Although the 1974 Constitution has been referred to by many historians as the “gravedigger of Yugoslavia,” it seems that the framers of the Constitution sought to partially meet the expressed demands of the Republican Party elites while still maintaining the constitutionally declared federative-confederal state. In the socio-political conditions that prevailed in the SFRY during that period, some of which have been mentioned, it is worth considering: what did the constitutional framers perceive as the alternative, and how could alternative constitutional solutions have looked that would, at least minimally, satisfy the growing demands of the republican party oligarchies calling for greater decentralization of the state?

Literatura

„Samoupravljanje za neupućene“

Ana S. Trbović, „A legal geographu of Jugoslavia’s disintegration“

Ana S. Trbović, „A legal geography of Jugoslavia’s disintegration“, Oxford University Press, 2007.

Anton Bebler „Propuštena prilika“

Anton Bebler, „Propuštena prilika“, Helsinška povelja, Beograd 2008.

Bojan Dimitrijević, „Ranković drugi čovjek“

Branko Petranović, „Istorija Jugoslavije 1918–1978“, Nolit

Branko Petranović, „Istorija Jugoslavije - 1918–1988 tom III - Socijalistička Jugoslavija 1945–1988“

Cvijeto Job, “Jugoslavia’s ruin: The Bloody lessons of nationalism, a patriot’s warning“, Rowman 2002.

Hrvatsko filozofsko društvo, „Jun- lipanj 1968“

Mirko Tepavac, „I ovoj kontrarevoluciji štošta će se osvetiti“ <https://arhiva.portal-novosti.com/2013>

Nijaz Duraković, „Prokletstvo Muslimana“, Oslobođenje, Sarajevo 1993.

Olivera Milosavljević, „Dva razgovora sa Latinkom Perović“, Zagorac, Beograd 2010.

Pavle Levi, “Desintegration in frames: Aesthetics and ideologu in the Yugoslav and post- Yugoslav Cinema”, Slavonic and East European Review , Modern Humanities Research Association Volume 87, Number 4, October 2009.

Službeni list SFRJ, Ustav SFRJ

Vlastimir Sudar, „A portrait of the artist as a political dissident: The life and work of Aleksandar Petrović, 2013.

www.noviplamen.net/